

Strategická vize rozvoje krajiny Novodvorská a Žehušicka

Martin Weber, Zdeněk Lipský, Lenka Stroblová, Markéta Šantrůčková

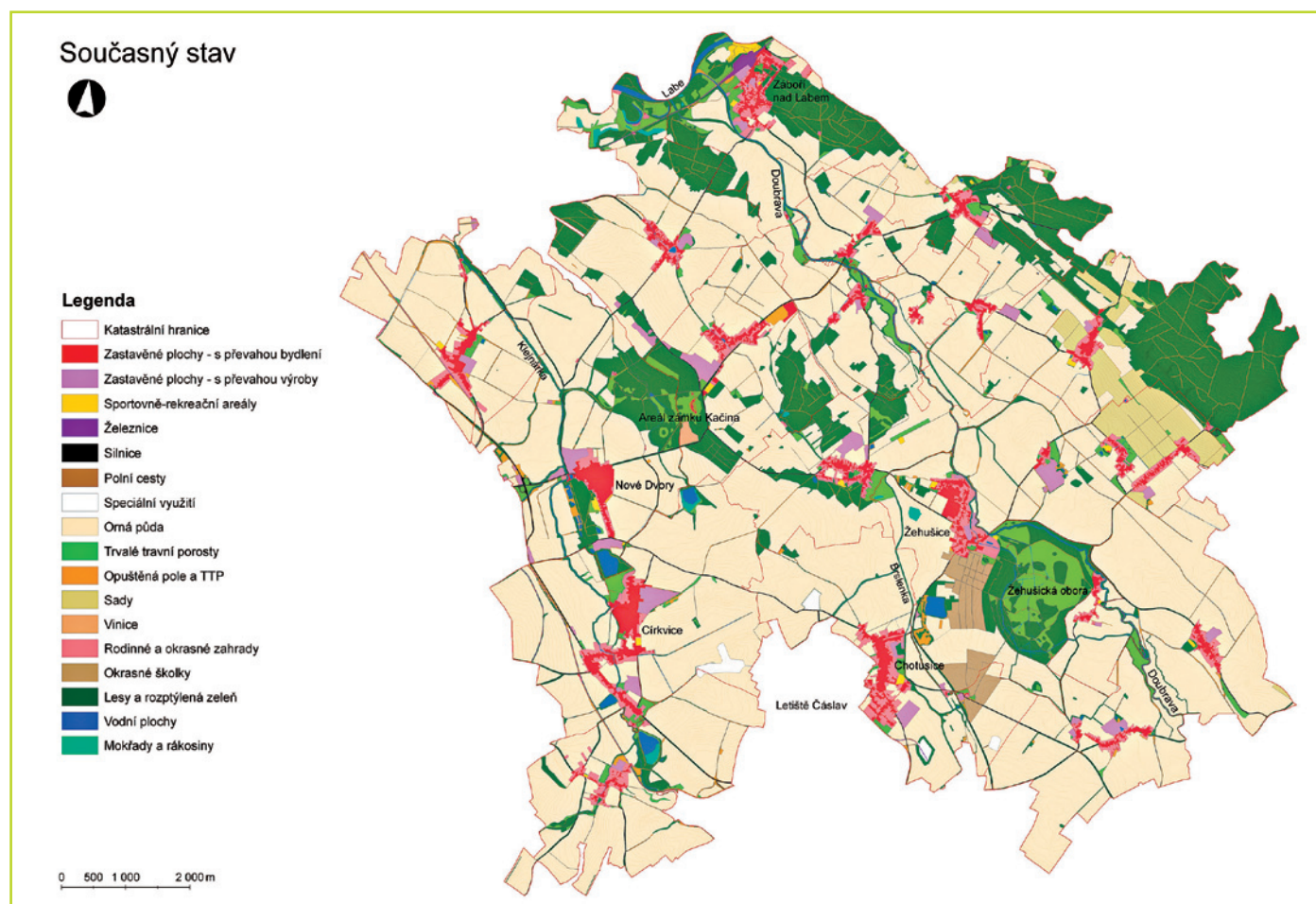
K podnícení zájmu odborné i laické veřejnosti o problematiku aktivní ochrany kulturní krajiny probíhal na území Novodvorská a Žehušicka výzkumný projekt *Implementace opatření Evropské úmluvy o krajině v intenzivně zemědělsky využívaných oblastech nesoucích stopy historických krajinářských úprav – pilotní studie Nové Dvory – Kačina*, jehož cílem bylo vytvořit nové nástroje k integrované ochraně a nakládání s krajinou. Na řešení projektu spolupracovaly VÚKOZ, v.v.i., Průhonice, Přírodovědecká fakulta UK v Praze a další subjekty. Výzkum byl završen v roce 2011.

Charakteristika zájmového území

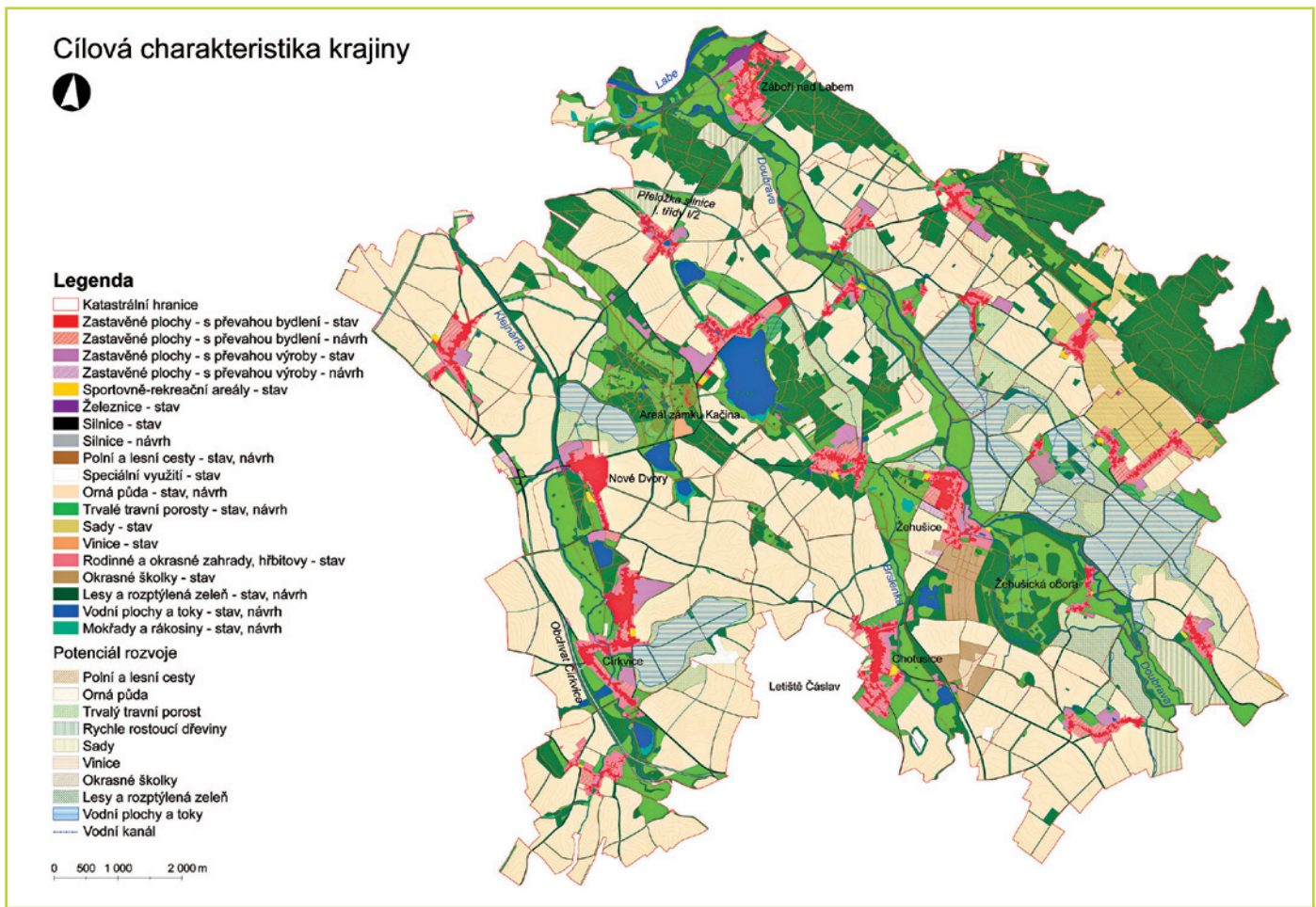
Zájmové území představuje individuálně vymezenou krajinovou jednotku, která zahrnuje 21 katastrálních území o celkové rozloze 11 322 ha. Rozkládá se v severovýchodní

části okresu Kutná Hora, v povodí labských přítoků Doubrava a Klejnárky. Na východě je ohraničeno svahem Železných hor a na severu nivou Labe. Téměř celé leží v rovině (Čáslavská kotlina) v nadmořské výšce 200–230 m, pouze na východě v oblasti Že-

lezných hor se místy zvedá nad 300 m n. m. Podobně příznivé jako reliéf jsou i geologické a klimatické podmínky. Území představuje segment intenzivně využívané zemědělské krajiny se stopami barokních, klasicistních a přírodně-krajinářských úprav (LIPSKÝ *et al.*

Obrázek 1 Stávající využití krajiny zájmového území (zdroj: Ortofoto letecké mapy 2007, LPIS, ZABAGED)

Obrázek 2 Mapový průmět cílové charakteristiky krajiny Novodvorská a Žehušická

2011). Jádrem území je vyhlášená krajinná památková zóna Žehušicko, jejíž hlavní součástí jsou zámek Kačina a obce Nové Dvory, Svätý Mikuláš a Žehušice.

Novodvorsku a Žehušicku dominuje intenzivně využívaná zemědělská krajina a přírodní stanoviště jsou výrazně potlačena. Přesto zde byla vyhlášena čtyři maloplošná zvláště chráněná území – přírodní rezervace Na Hornické a přírodní památky Kamajka, Žehušická skalka a Žehušická obora. Ochranný cenná oblast zahrnující park a oboru kolem zámku Kačina byla zařazena do evropské soustavy chráněných území Natura 2000.

I když si území dodnes zachovalo venkovský charakter, je atakováno řadou vlivů souvisejících s rozvojem velkovýrobních forem zemědělství, urbanizace, nadmístní technické infrastruktury, silniční, železniční, ale i letecké a vodní dopravy. V současném využití území (obrázek 1) dominuje orná půda, která zaujímá více než dvě třetiny jeho plochy.

Metodologická východiska a etapy výzkumu

Přístup k řešení projektu se odvíjel od metodologických doporučení vztahujících se

k implementaci Evropské úmluvy o krajinné (ANONYMUS 2007) a vlastní metodiky (WEBER *et al.* 2006).

Bylo stanoveno pět dílčích cílů výzkumu, které byly zároveň časovými etapami výzkumného projektu:

■ I. etapa

Zhodnocení historického vývoje krajiny řešeného území s využitím historických dat, map a plánů včetně podchycení širších územních vazeb.

■ II. etapa

Zhodnocení změn v krajinné v souvislosti s hospodářským a společenským vývojem.

■ III. etapa,

Podchycení současného stavu krajiny, identifikace hodnot, sil a tlaků formujících podobu krajinné struktury (mj. stávajících limitů a existujících záměrů budoucího využití krajiny).

■ IV. etapa

Definování silných a slabých stránek stávající krajiny a jejího využití, potenciálních možností a ohrožení jejího dalšího vývoje (SWOT analýza).

■ V. etapa

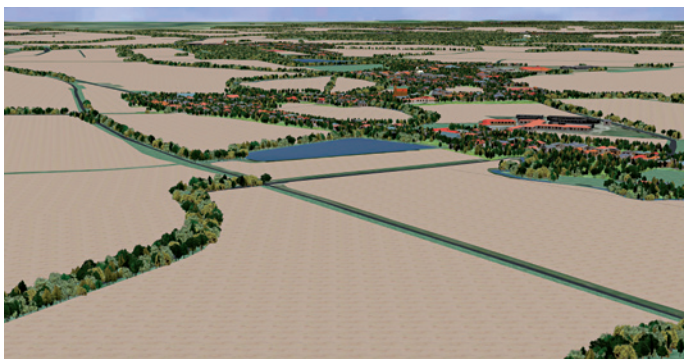
Návrh cílové vize budoucího rozvoje krajiny jako strategického podkladu pro přípravu územních plánů, pozemkových úprav,

konceptů ochrany přírody a památkové péče, zpracovaný na základě posouzení variantních scénářů budoucího rozvoje krajiny s rozdílnými prioritami cílů krajinné kvality.

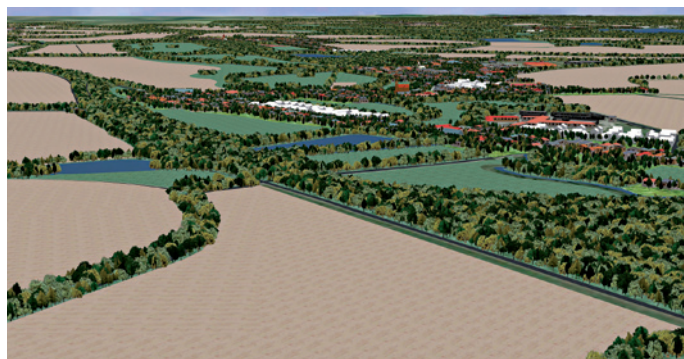
Podle návrhu metodiky k provádění Evropské úmluvy o krajinné (EÚok) na vnitrostátní úrovni (ANONYMUS 2007) je pro úspěch celého procesu nezbytné vést od počátku konzultace s veřejností, se všemi dotčenými stranami a zajistit jejich kladný postoj a účast. Za účelem naplnění tohoto požadavku bylo vedle řady dvoustranných jednání svoláno v průběhu řešení projektu osm diskusních setkání (pracovních dílen) s veřejností, uživateli krajiny a se zástupci místních samospráv. Pracovní dílny byly uspořádány na různých místech v rámci zájmového území.

Variantní scénáře budoucího rozvoje krajiny

Jako východisko pro přípravu cílové charakteristiky krajiny byly připraveny čtyři variantní scénáře možného rozvoje krajiny s rozdílnými prioritami cílů krajinné kvality. Jednalo se o scénář integrovaný, segregativní, exploatační a utlumový. Pro jejich naplnění byl u každého scénáře charakterizován

Obrázek 3 Vizualizace současného stavu krajiny Novodvorská – pohled na Církvici, Jakub a Nové Dvory

Obrázek 4 Ideová podoba cílové charakteristiky krajiny Novodvorská – pohled na Církvici, Jakub a Nové Dvory

Modely vytvořil Tomáš Oršulák

výčet nejdůležitějších předpokladů a hybných sil a následně zpracován jeho mapový průmět v měřítku 1 : 10 000. Každý průmět byl doplněn několika příklady ilustračních fotografií, ideově představujících podobu krajiny po jeho uskutečnění.

Integrovaný scénář koncepčně směřuje k harmonické a udržitelné krajině, reflektující šetrné formy exploatace, jakož i historický a přírodní potenciál území. K jeho dosažení je třeba vynaložit nejvíce energie (obsahuje velké množství změn a důležitou podmínkou jeho nastartování je i komplexní dotační politika). Zároveň klade velký důraz na spolupráci a koordinaci různých subjektů v území.

Segregační scénář vede k vytvoření polarizované krajiny, na jedné straně intenzivně využívané a na straně druhé důsledně chráněné ve vymezených částech. Nenavrhuje tak rozsáhlé změny využití území, předpokládá koncepční realizaci souboru ekostabilizačních opatření vedoucích ke zvýšení ochrany krajiny a jejich dílčích částí. Scénář je podmíněn dotační politikou zaměřenou na dílčí projekty rozvoje venkova.

Exploatační scénář klade důraz na zvýšení hospodářského využívání území. Ochrana a péče o krajinu není při plánování rozvoje území koncepčně rozvíjena. Tento scénář se v návrhu využití území (s výjimkou rozvoje urbanizovaných a produkčních ploch) podstatně neliší od současného stavu, spíše nastiňuje možná úskalí pokračování současných trendů rozvoje (větší degradace půd, vod, výstavba na orné půdě atd.).

Útlumový scénář nastiňuje vizi opouštění venkova a neřízeného útlumu využívání území s výjimkou rozvoje nadmístní infrastruktury. Ochrana a péče o krajinu není při plánování rozvoje území koncepčně rozvíjena. Pokles hospodářského a sociálního významu venkova je provázen jeho vyhladňováním a postupnou ztrátou kulturních hodnot. Na neobhospodařovaných plochách dochází k samovolnému zarůstání krajiny ruderalními společenstvy a posléze lesem.

Vyhodnocení variantních scénářů rozvoje krajiny Novodvorská a Žehušicka proběhlo v rámci pracovní dílny uspořádané dne 8. 9. 2010 v Církvici. Z vyhodnocení vzešel

závěr, že návrh cílové charakteristiky krajiny bude průnikem integrovaného a segregačního scénáře.

Cílová charakteristika krajiny – souhrnná strategická vize

Cílová charakteristika krajiny – souhrnná strategická vize nakládání s krajinou v horizontu příštích cca 30 let – je závěrečným výstupem projektu. Její návrh koncepčně směřuje k udržitelné krajině reflektující odpovídající formy využívání, jakož i historický a přírodní potenciál území. K dosažení tohoto cíle je třeba vynaložit cílevědomé úsilí s využitím všech koncepčních nástrojů a reálných možností dotační politiky. Předpokládá se spolupráce a koordinace všech subjektů v území. Přístup k budoucímu rozvoji krajiny je následující:

- Koncepční rozvoj území navazující na významné etapy historického vývoje, které zasazuje do aktuálního funkčního využití krajiny.
- Optimalizace zemědělského využívání krajiny při zabezpečení ochrany a rozvoje přírodních a kulturněhistorických hodnot.
- Řešení protipovodňové ochrany se zaměřením na posílení ochrany sídel včetně umožnění řízených rozlivů na zemědělském půdním fondu a lesním fondu.
- Revitalizace významné části vodních toků a posílení jejich polyfunkčního působení v krajině.
- Posílení retence a akumulace vody v rámci povodí a vybraných rybníků včetně vymezení potenciálu pro další zvýšení retence a akumulace vody v krajině.
- Dílčí zvýšení podílu lesů, trvalý travních porostů a vodních ploch včetně vymezení potenciálu dalšího rozvoje těchto ploch; vytvoření funkční ekologické sítě v území.
- Obnova komponovaných krajinných areálů ve vazbě na rozvoj poznání a turistický ruch – Nové Dvory, Kačina, Kamajka, Žehušice, Skalka u Třebešic, Bernardov.
- Obnova prostupnosti krajiny polyfunkční sítí cest.
- Rozvoj integrovaného a multifunkčního zemědělství, podpora udržitelného hos-

podaření na rodinných farmách a ekologického zemědělství.

- Rozvoj specializovaných výrob včetně vymezení potenciálu pro rozvoj školek, sadů, vinic a rychle rostoucích dřevin.
- Ochrana proti větrné erozi s využitím větrolamů a dalších opatření.
- Racionální rozvoj sídel a dopravní infrastruktury.
- Rozvoj systému šetrného turistického ruchu ve spolupráci s Kutnou Horou včetně podpory vícedenních forem rekreace v rámci celého zájmového území.
- Předpokladem uskutečnění vize je aktivní spolupráce veřejné správy, uživatelů krajiny a veřejnosti. Rozvoj bude určován aktivitou jednotlivých obcí a dalších subjektů, které se mohou sdružit za účelem naplnění společných cílů.
- Dotační politika bude podporovat komplexně orientované i dílčí projekty rozvoje venkova.

Cílová charakteristika krajiny obsahuje textovou, grafickou a bilanční část. Textová část se skládá z pěti hlavních strategických oblastí: přírodní potenciál; kulturněhistorický potenciál; sociální potenciál a trh práce; hospodářský potenciál; sídla, infrastruktura a rekreace. Hospodářský potenciál je dále strukturován do tří podoblastí (lesní hospodářství a myslivost, zemědělství, vodní hospodářství). Pro každou z uvedených strategických oblastí a podoblastí jsou definovány problémové okruhy, hlavní a dílčí strategické cíle nakládání s krajinou a možnosti jejich řešení jsou dále textově rozpracovány. Grafická část obsahuje mapový průmět cílové charakteristiky krajiny (obrázek 2) a předpokládanou podobu vybrané části krajiny na základě zpracovaného 3D modelu zájmového území (obrázky 3, 4). Bilanční část pak hodnotí dopady strategické vize na stávající využití krajiny.

Závěr

Návrh cílové charakteristiky krajiny představuje závěrečný výstup řešení výzkumného projektu, jehož úkolem bylo na-

lezení přístupu k naplnění Evropské úmluvy o krajině na místní úrovni. S ohledem na reálné možnosti jsou v příspěvku pouze naznačeny vazby na předchozí analytické etapy řešení projektu. Příspěvek, opírající se o výsledky několikaletého výzkumu, ilustruje metodické kroky a výsledky směřující ke zpracování cílové charakteristiky krajiny. Ta je chápána jako dlouhodobá strategická vize nakládání s krajinou v duchu

implementace Evropské úmluvy o krajině. V podmínkách České republiky je předložen návrh cílové charakteristiky krajiny podnětem ke zpracování nového strategického podkladu pro přípravu územních plánů, pozemkových úprav, ochranu přírody, památkovou péči a další. Podrobné informace o výzkumu jsou k dispozici na internetových stránkách projektu <http://www.projektkacina.estranky.cz/>.

Poznámka: Příspěvek byl zpracován v rámci řešení projektu výzkumu a vývoje MŠMT ČR 2B06013 *Implementace opatření Evropské úmluvy o krajině v intenzivně zemědělsky využívaných oblastech nesoucích stopy historických krajinářských úprav – pilotní studie Nové Dvory – Kačina*.

SUMMARY

**Weber M., Lipský Z., Stroblová L. & Šantrůčková M.:
A Strategic Vision of the Landscape Development in the
Nové Dvory and Žehušice Regions**

The research project entitled as Implementation of the European Landscape Convention measures within intensively utilised landscapes that bear traces of historical landscape design activities – pilot study “Nové Dvory – Kačina” tried, *inter alia*, to raise general public and expert community awareness of active cultural landscape protection. The project aimed at developing new tools for integrated cultural landscape protection and management and it was carried out by the Silva Tarouca

Research Institute for Landscape and Ornamental Gardening, a public research institution (VÚKOZ) Průhonice, Faculty of Science, Charles University Prague and other bodies. The final output of the project finished in 2011 is a proposal for target landscape characterization. The article presents methodological steps and results towards the target landscape characterization which as assumed as a long-term strategic vision of landscape management, supporting the European Landscape Convention implementation. The contribution also describes relations with previous analytical steps in carrying out the project. In the Czech Republic, the proposed target landscape characterization is an impulse for developing a new strategic background for land-use/physical planning, land replanting and consolidation, nature conservation, monument care, etc. More detailed information on the research is available at <http://www.projektkacina.estranky.cz/>.

Monitoring živočichů vypouštěných ze záchranných stanic

Zuzana Pokorná

Monitoring živočichů vypuštěných po jejich vyléčení zpět do přírody je důležitou součástí péče o zraněné a jinak postižené živočichy v záchranných stanicích. Data získaná z tohoto monitoringu umožňují záchranným stanicím zlepšit a zefektivnit svou činnost a také zjistit, do jaké míry má záchrana zraněných či jinak handicapovaných volně žijících živočichů smysl.

Používané metody

Pro sledování volně žijících živočichů připadá v úvahu několik metod – kroužkování ptáků, použití různých typů značek, speciálních štítků či barevných kroužků u ptáků, ušní či jiné štítky u savců, mikročipy a radiotelemetrické či satelitní sledování ptáků i savců. Každá metoda má své výhody a nevýhody, v úvahu je třeba vzít jednak vliv na sledované zvíře (hmotnost a velikost mikročipu nebo vysílačky, nápadnost kroužku s ohledem na viditelnost predátory či příslušníky stejného druhu), jednak finanční dostupnost a obtížnost samotného sledování pro záchranné stanice.

Právě finanční a časová náročnost monitoringu je důvodem, proč nejsou všichni živočichové vypuštěni ze záchranných stanic sledování. Každoročně přijmou záchranné stanice sdružené v Národní síti záchranných stanic kolem 10 000 zraněných či jinak postižených volně žijících živočichů. Do přírody se daří navrátit zhruba 50–55 % z nich. Většina záchranných stanic provádí kroužkování alespoň u některých jedinců či u vybraných druhů ptáků, některé stanice kroužkují dokonce všechny jedince vypouštěných ptáků. Jiné metody monitoringu vypuštěných živočichů jsou však z finančních a časových důvodů pro záchranné stanice v současné době nedostupné. Výjimkou byla pouze

akce v roce 2007, kdy bylo v rámci projektu *Radiotelemetrické sledování vybraných zvířat* vysílačkami označeno a následně sledováno 26 živočichů vypuštěných ze tří záchranných stanic.

Výsledky monitoringu

Kroužkování je nejrozšířenější metodou sledování volně žijících ptáků. Záchranné stanice používají ve spolupráci s Kroužkovací stanicí Národního muzea běžné ornitologické kroužky a většinou i spolupracují s kroužkovatelem, který pro ně vypouštěné ptáky kroužkuje (není-li přímo zaměstnancem záchranné stanice). V poslední době